

A program célkitűzését maradéktalanul teljesítettük. Elkészültek és megjelentek a pályázatban vállalat kötetek: **Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről II. Trianon, 1919-1920**, 348 old., ISBN 963058011X, 2004, **III. 1920-1921**, 420 old., ISBN 963 05 83275, 2006. 405 francia forrásdokumentumot tartalmaznak. Az iratokat teljes terjedelemben, kronológiai sorrendben publikáltuk. Az összefüggések megértése érdekében számos kihagyott dokumentum tartalmát összefoglaltuk. A mai kor követelményeinek megfelelően a dokumentumokat a nemzetközi szabványoknak figyelembevételével digitálisan archiváltuk.

A válogatásban megjelent forrásgyűjtemény a versailles-i Közép-Európa történetében lényeges szerepet játszó - magyar vonatkozású - eseményeket, a trianoni békeszerződést és a szerződést meghatározó nemzetközi tényezőket, a dunai államok egymás közötti viszonyát, az első világháborút követő magyar külpolitikát, valamint a Kisantant létrejöttének körülményeit és történetét mutatja be. Elénk tárja a Kárpát-medence - Versailles szellemében történő - teljes átrendezését, a győztesek rövidlátó politikáját, mellyel ki-ki a saját érdekeit szem előtt tartva megalkották a gazdasági és politikai szempontból egyaránt sebezhető Kárpát-medencét.

A kötetek a Közép-Európa államaira vonatkozó francia források közzétételével számottevő hiányt pótolnak. Alapművek a térség legújabbkori történelmét kutató magyar és külföldi történészek, egyetemi oktatók számára.

A forrásgyűjtemény eredete

A francia levéltárak megnyitása, ami a hetvenes évek közepén következett be, lehetővé tette a Magyarország és a térség történetével foglalkozó magyar történészek számára, hogy beható kutatásokat végezzenek a Francia Külügyi Levéltárban (Archives Diplomatiques), a hadügyi levéltárban, (Service Historique de l'Armée de Terre) a Quai d'Orsay és a Vincennes-i levéltárakban. A kutatások nyilvánvalóvá tették, hogy az ott lévő dokumentumokat, amelyek elengedhetetlenül fontosak Magyarország és az egész térség történetének tudományos feldolgozásához, hozzáférhetővé kell tenni a kutatók és a nagyközönség számára.

A MTA Történettudományi Intézet keretein belül, a nyolcvanas évek közepétől, több magyar történész (Ádám Magda, Litván György, Ormos Mária, Majoros István) az 1918-1932 időszakot felölelő, Kárpát medence történetére vonatkozó francia levéltári forrásokat eredeti nyelven publikálja.

Az öt vaskos kötet Ádám Magda főszerkesztése mellett, „Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpates 1918-1932” címen jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában, az OTKA támogatásával.

Az első kötet 1993.-ban (864 old); a második 1995.-ben (676 old); a harmadik 1999-ben (804 old); a negyedik 2002-ben (631 old). Az utolsó, az ötödik kötet, amely most készült el, idén jelenik meg

Az öt kötet együttesen több mint háromezer oldal, hozzávetőleg 3500 eredeti forrás-dokumentumot tartalmaz.

A sorozat a Közép-Európa államaira vonatkozó francia források közzétételével számottevő hiányt pótol, tekintettel arra, hogy a francia történészek a békeszerződések aláírása utáni korszak dokumentumait csak a kilencvenes évek második felében kezdték publikálni, s ezek is főleg csak a 20-as évre vonatkoznak.¹

A sorozatnak tehát az egész térség történetírására kiható nemzetközi jelentősége van.

A sorozat Kárpát-medence, s benne Magyarország történetéhez nyújt meghatározó forrásanyagot, alapmű a térség legújabbkori történelmét kutató magyar és külföldi történészek, egyetemi oktatók számára.

A jelen pályázat keretében elkészült két vaskos kötet, a magyar nyelvű sorozat második és harmadik kötete, a francia nyelvű forrásgyűjtemény magyar szempontú válogatásán alapul.

Az összefüggések megértése érdekében számos kihagyott dokumentum tartalmának összefoglalása is

---

¹ A franciák, talán nem véletlenül, csak az 1913 előtti és az 1932 utáni diplomáciai iratokat publikálták.

megtalálható a kötetekben, melyeket a jegyzetapparátus tartalmazza.

Iratok száma: 405

A forrásgyűjtemény sorozat tartalma

A válogatásban megjelent forrásgyűjtemény a versailles-i Közép-Európa történetében lényeges szerepet játszó - magyar vonatkozású - eseményeket, a trianoni békeszerződést és a szerződést meghatározó nemzetközi tényezőket, a dunai államok egymás közötti viszonyát, az első világháborút követő magyar külpolitikát, valamint a Kisantant létrejöttének körülményeit és történetét mutatja be eredeti forrásdokumentumokon keresztül.

A kötetben közölt iratok perdöntőek a trianoni béke hiteles történetének megismeréséhez. Olyan időről tájékoztatnak, amikor a Kárpát-medence sorsára nézve döntő események játszódtak le. A dokumentumok folyamatában mutatják be ezeket az eseményeket.

A három kötet a Kárpát-medence térségére vonatkozó francia eredetű iratokat tartalmaz 1918-1921-ből, a trianoni béke előzményeinek, aláírásának és ratifikálásának időszakából. A diplomáciai iratok a Kárpát-medence Versailles szellemében történő átrendezésének történetét mutatják be: azokat a radikális változásokat, amelyek a győztes nagyhatalmak és kis szövetségeseik valódi vagy vélt érdekei szerint mentek végbe. Az olvasó eredeti források alapján szembesül azzal a rövidlátó politikával, amely a gazdasági és politikai szempontból egyaránt sebezhető Kárpát-medencét hozta létre. Az iratok alapján nyomon követhető, hogy miért és hogyan dőlt el Kárpát-medence sorsa – így Magyarország sorsa is – az ismert módon.

A közölt dokumentumok nemzetközi vonatkozásúak, hiszen megtalálhatók a kötetben a térségbe akkreditált francia, angol, amerikai és olasz diplomaták és katonai szakértők feljegyzései, levelei, számjeltáviratai, valamint a csehszlovák, a román és a jugoszláv kormány memorandumai, levelei, jegyzőkönyvei. Olyan tanácskozásokról szólnak, amelyeken Franciaország mellett több nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Olaszország képviselői is részt vettek, tehát az adott ország álláspontját és döntéseit tartalmazzák. Ide sorolhatók mindenekelőtt a Legfelsőbb Tanács, a Szövetséges és Társult Hatalmak vezetőinek tanácskozásairól készített jegyzőkönyvek, különböző nemzetközi bizottságok beszámolóit, de ebbe a kategóriába tartozik sok más feljegyzés és memorandum is.

A sorozat alapvető forrás a térség legújabbkori történelmét kutató magyar és külföldi történészek, egyetemi oktatók számára. Mivel a magyar nyelvű dokumentumok stílusa (a fordítónak köszönhetően) egyáltalán nem száraz, a történelem iránt érdeklődő laikus olvasók számára is ajánlható.

A közlés módszere

A gyűjteményben összesen 589 francia eredetű dokumentum található. A közlési módszer mindhárom kötetben azonos. Az iratokat teljes terjedelemben, kronológiai sorrendben publikálja. Minden irat tartalmazza a lelőhelyét, keltezésének helyét és időpontját (kivéve, ha ez megállapíthatatlan volt) illetve a jegyzőkönyvek esetén a tanácskozáson résztvevők névsorát. Ha olyan dokumentumra történt utalás, amely a kötetben nem kapott helyet, de az összefüggések szempontjából fontos, akkor annak rövid tartalmát lábjegyzetben közöljük. A jegyzetek általában csak a legszükségesebb információkat tartalmazzák.

1. Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről II. Trianon, 1919-1920.

oldalszám:348, ISBN: 963058011X, kiadás éve: 2004,
I.-II., ISBN: 9630573 39 3, kiadás éve: 2006

Iratok száma: 161

A kötet tartalma

A gyűjtemény tartalmazza a Legfelsőbb Tanács - Magyarország jelenére és jövőjére vonatkozó - Budapestre küldött döntéseit; a magyar kormány válaszait.

Nyomon követhetőek a nagyhatalmak diplomáciai erőfeszítései, amelyek a román hadsereg magyarországi megszállása következtében kirobbant válság megoldására irányultak, tanulságos olvasmány Sir Clerk George budapesti és bukaresti tartózkodásairól szóló, erre vonatkozó, részletes beszámolóival valamint a román hadsereg magatartását elítélő diplomaták és katonai szakértők jelentéseit.

A forrásanyag bemutatja az Apponyi Albert vezette magyar béke delegáció erősen korlátozott aktivitását; a Szövetséges Hatalmak londoni tanácskozását, amelynek napirendjén szerepelt a határok esetleges korrekciója Magyarország javára. Elénk tárja e kísérlet kudarcát, annak okait, így a francia képviselők szembeszegülését, valamint a csehszlovák, a román és a jugoszláv béke delegáció tagjainak ez elleni tiltakozásait.

A kötet sokoldalúan és részletesen mutatja be Franciaország "magyarbarát" politikáját, amely az után következett be, hogy Clemenceau eltűnt a politikai porondról, s amely a trianoni béke aláírását követően is egészen 1920 őszéig folytatódott. A francia külpolitika új vezetői, gazdasági, politikai és katonai megfontolásból fontosnak tartották Magyarország megnyerését mely a változásokat nem akarta tudomásul venni. A magyar politikai elit megnyerésük lényeges volt integrációs tervük végrehajtása szempontjából, amelynek központja - elképzeléseik szerint - Budapest lett volna. Magyarország körül ugyanis egyesíteni kívánták a szétdarabolt és életképtelenné vált térséget. Magyarország központi szerepe mellett földrajzi és közlekedési adottságai valamint kiépített bankrendszere szóltak. Magyarország katonai szempontból is értékes volt Párizs számára, hiszen készvált aktívan részt venni a Millerand által tervezett szövjetellenes intervencióban. Számos dokumentum foglalkozik a francia-magyar gazdasági és politikai tárgyalásokkal, a francia magyarbarát politikával, mely Paléologue nevéhez fűződött, s amely rövid ideig meghatározta a Quai d'Orsay politikáját.

Az iratok sokoldalúan és újszerűen mutatják azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a szembenálló felek a kialakított status quo megszüntetése illetve módosítása érdekében fejtettek ki. Mindenek előtt azt a mindenre elszánt diplomáciai nyomást, amelyet a győztes nagyhatalmak és kis szövetségeseik Magyarországra gyakoroltak a trianoni béke ratifikálása érdekében. Az olvasó betekintést kap abba vetélkedésbe, amelyet a nagyhatalmak a térség, így Magyarország, gazdasági pozícióinak megszerzéséért folytattak. E harcból, ha nem is maradéktalanul, de a franciák kerültek ki győztesen annak dacára, hogy e vezető szerephez nem voltak meg a gazdasági és pénzügyi feltételei.

Az iratanyagból kitűnik, hogy a magyar kormány örömmel fogadta, a francia elképzeléseket. Készek voltak átállni francia orientációra, megadni - ha nem is maradéktalanul - a kért gazdasági engedményeket, részt venni a térség gazdasági integrációjában és a tervezett bolsevikellenes katonai intervencióban.

A francia diplomaták jelentései szerint a magyarok készsége hátterében az a remény hódított meg, mely szerint az aláírt, de még nem ratifikált Trianoni békét a franciák segítségével még sikerülhet némileg revideálni. E bizakodás nem volt alaptalan, hiszen a titkos tárgyalások során a franciák ezt kilátásba helyezték.

2. Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről III. 1920-1921

Kiadás éve: 2005, oldalszám: 420, ISBN: 963 05 8421 2

I., II, III ISBN: 963 05 8421 2, kiadás éve: 2006

Iratok száma: 244

A kötet tartalma

A tárgyalt időszakban (1920-1921) a Kárpát-medence - a trianoni béke aláírása ellenére is - súlyos nemzetközi jelentőségű politikai és katonai konfliktusok színtere volt.

A kötet számos eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert dokumentumot közöl arról a nemzetközi visszhangról, amelyet a francia - magyar titkos tárgyalások kiváltottak. Anglia és Olaszország mellett a legélesebben Csehszlovákia Románia és Jugoszlávia tiltakozott. A három állam félretette a közöttük lévő ellentéteket - a francia támogatás révén reálissá vált - magyar veszély ellen. Összefogtak és katonai-politikai tömböt alakítottak, a kisantant.

Izgalmas olvasmányt jelentenek a francia politikusok, személyesen a miniszterelnök illetve külügyi főtitkár feljegyzései és táviratai, amelyek a kisantant megalakítása ellen tiltakoztak. Veszélyes, a térséget megosztó; Magyarországot Németország karjaiba kergető, lépésnek tartották. Az iratok arról is képet adnak, hogyan bukik meg a "magyarbarát francia külpolitika, hogyan áll át Franciaország az akarata ellenére létrehozott kisantant oldalára. Ebben a változásban, ahogy ez az iratokból kiderül, jelentős szerepet játszott Anglia, a kisantant, és a francia belső ellenzék.

A gyűjtemény számos dokumentumot közöl IV. Károly két restaurációs kísérletéről, a győztes nagyhatalmak és kis szövetségeseik ezzel kapcsolatos politikájáról, amely távolról sem volt konstans és következetes. Vonatkozik ez mindenekelőtt a nagyhatalmakra. Franciaország magatartásában, különösen az első királypuccs idején, erős kettősség volt tapasztalható. Anglia, háború kirobbantásától tartva, egyre határozottabban lépett fel az, ex- király Magyarországi tartózkodása és a kisantant háborús fenyegetései ellen. Olaszország ezzel szemben biztatta a tömb tagjait a Magyarország elleni fegyveres beavatkozásra.

A kötetben közölt okmányok azt bizonyítják, hogy, a kisantant, amely az eseményt *cassus-belinek* minősítette, kész volt Magyarország ellen háborút indítani. Az iratok ugyanakkor jelzik, hogy Románia álláspontja sokszor eltért szövetségeseik radikális magatartásától és időnként megkísérelte visszatartani kisantant-szövetségeseit az elhamarkodott, veszélyes lépésektől.

A publikált források arról tanúskodnak, hogy a brit diplomácia döntő szerepet játszott a válság megoldásában. Meghatározó szerepe volt abban, hogy Magyarország végül mégis detronizálta a Habsburg Ház összes tagját. Döntő szerepe volt abban is, hogy a kisantant végül kénytelen volt ezzel a lépéssel beérni és elállni a többi követelésétől.

A kötetben forrásértékű iratok találhatók a Nyugat-Magyarországi válsággal, Sopron és környékének hovatarozásával kapcsolatos eseményekről. Ezek alapján megbízható képet kapunk mind a konfliktusban közvetlenül érintett felek (magyar és osztrák) magatartásáról, mindpedig a nagyhatalmak és a kisantant politikájáról. A feljegyzések, a táviratok és a jegyzőkönyvek elénk tárják azt a diplomáciai és katonai csatározást, amely a terület hovatarozása körül folyt, és amely kompromisszumos megoldással végződött. Végül a nagyhatalmak által elrendelt népszavazás következtében Sopron és környéke Magyarországon maradt. Bekövetkezett tehát az első magyarokra nézve kedvező határmódosítás. Ebben Olaszország magatartása mellett jelentős szerepet játszott az a tény is, hogy a magyar politika ez esetben úgy döntött, hogy a figyelmeztetéseket és felszólításokat figyelmen kívül hagyva a területet nem üríti ki.

A kiadvány szerves folytatása az előző két kötetnek. Elénk tárja a Kárpát-medence - Versailles

szellemében történő - teljes átrendezését, a győztesek rövidlátó politikáját, mellyel ki-ki a saját (vélt vagy valódi) érdekeit szem előtt tartva alkották meg a gazdasági és politikai szempontból egyaránt sebezhető Kárpát-medencét.

Budapest, 2007-02-26

Ádám Magda